

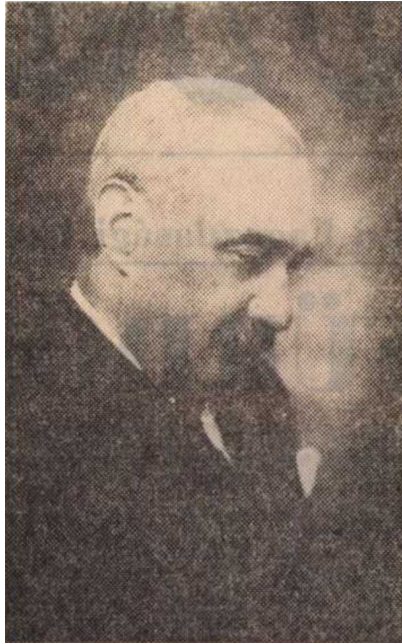
Emléksorok Krúdy Gyuláról

Eletrajz legalábbis kétféle van: az egyszerűbb, a külsődleges szép sorjában elmondja, hogy az író 1873. október 21-én született Nyíregyházán, nagyapja 1848–49-ben hős honvédkapitány volt, a komáromi vár utolsó védőinek egyike, apja tekintélyes ügyvéd, anyja az idősebb Krúdy szegény kis cselédleánya; aztán következik az író gyermek- és ifjúkorának, későbbi pályafutásának részletes taglalása, szerelmeinek, barátainak felsorolása, intim részletek és pletykák, valóság és mendemondák ügyes vegyítése, majd a drámai vég: a beteg, elszegényedett, öreg és magányos író végnapjai, haldoklása, és elhunyt a 1933. május 12-én, élete ötvenötödik évében.

A másik, a lélek önéletrajza, amely sokmindenben párhuzamos ugyan az előbbivel, de nem azonos vele: igazabb, mélyebb, őszintébb, teljesebb. De persze — ezt se feledjük — „szerepjátzóbb” — is. Az őszinteség és a szerepjátzás nem mond ellent egymásnak. (Ha ellentmondana: hogyan tarthatnánk bárkit is nagy színésznek?!) Az egyszerű, a külsődleges önéletrajzzal szemben ez a másik, a bensőséges, az áttételes: igaz, bonyolultabb. De közelebb visz az író megértéséhez, mint az adatok tömkelege. — Krúdy több „semleges” önéletrajzot írt, kurta néhány mondatban, s írt hosszabbat is, amelyben kitért családjá történetére. Dehát ez mind merő adat- és emlékreclálás, még akkor is, ha igen színes és élvezetes, sőt, telistele van anekdotákkal. Az igazi, a legbensőbb „lelki” önéletrajza: az „N. N.” c. kisregénye.

Krúdy — tudatos művészi fogással — még a névtelenségen túl is igyekszik eltávolítani magától regénye „ismeretlen hőst”, amikor a rövid, kétoldalas bevezetésben a világtól „lemaradt pasasérok”, a molyette bundás múlt századi öregurak kosztümjébe öltözteti önmagát. Igen: önmagát, mert hiszen már az első fejezetben átvált az egyszám első személyre, s arról az ódon nyíregyházi Krúdy-kuriáról kezd mesélni, ahol született. S a mottó is árulkodik: Emlékül ifjúságomnak. Még árulkodóbbak a kisregénynek azok a részei, amelyekben nagyapjáról, nagyanyjáról, szüleiről és egész családjáról vall, leplezetlen nyíltsággal és mindenben azonosítható a külsődleges élettrajzzal.

Schöpflin Aladár — nem ok nélkül — Krúdy „gordonkázását” emlegette. Az „N. N.” viszont elejétől-végéig a tücsökzenére épül. Prózában persze, de jóval Szabó Lőrinc előtt. S talán nem tévedünk, ha erről Dickens jut az eszünkbe, aki éppen Krúdy korának — az angol Viktoria-kornak — volt a kedvenc regényírója. („A tűzhely tücske”, amire gondolunk, igen gyatra frás ugyan, s Krúdynek még ötletet sem adhatott, de tudjuk: Dickenset nagyon szerette, és minden magyarul megjelent művét elolvasta..)

Dickens, Jókai, Walter Scott, sőt E. T. A. Hoffmann: érzelmesség és romantika, amelyhez kemény társadalombírálat és gyilkos ironia járult (ebben viszont Thackeray hatása is érvényesült), s Puskin és Turgenyev. Belőlük gyűrődött volna össze a hatalmas Krúdy-életmű? E páratlan kincsek több mint száz kötetnyi garmadája? Szó sincs róla! Hisz ilyen joggal főlemlegetnénk mindazokat a korábbi és későbbi nyugati írókat, akiknek műveiről Krúdy szinte semmit sem tudott: Nervalt, Emily Brontë, Proustot, Virginia Woolfot, Valéry Larbaud-t és másokat, hivatkozhatnánk az Ezerégyéjszaka meséire (ahonnan a „Szindbád” nevet vette). Ady vagy Móricz éppoly jól tudta, mint ahogy mi is tudjuk ma már: Krúdy minden ízében magyar, eredeti, utánzóhatatlan, s igazában nem is érthető meg tökéletesen másból, csak az akkori magyar valóságból. És mégis, vagy éppen ezért: európai. Nem múlt századi, — ma is a mi korunk írója. Ha művei jórésében mesevilágot teremt is a köznapiságból, ha nosztalgikusan vágyódik is vissza a századvég, a saját fiatalága korába, vagy még régebbre, a biedermeierbe, ha sokszor bele is téved a — nála sosem giccses — szentimentalizmusba —, ha szerencsétlen, kártyás, italos, hajótörött alakjai (többnyire épp a becületesekek, az eszményeket keresők) afféle „méla Jacques”-ként — Shakespeare egyik legrokonszenvesebb figurája! — bolyonganak is az álmok ardennes-i erdejében: Krúdy maga, emberként és íróként sem volt soha érzélgős; keményen tisztán, keserűen és főlényesen nézett szembe korával: a sivár, mohó, korrupt és kíméletlen kapitalizmussal, imperializmussal, a háborús uszítókkal, a régen levitézlett úri osztállyal (amelyből — bár gyerekkorra óta ellenségeként — maga is származott!), s főleg az első világháború után, élete utolsó két

évtizedében kíméletlenül le is lepeltte, elítélve örökítette meg korát.

De ez még mindig csak a felszíne — ha úgy tetszik: a látványosan realista része életművének. Krúdy, aki (különc alakjai szenvedéseim tébolyaim, lázaim, ritka örömen s még ritkább boldogságom, sokkal gyakoribb boldogtalanságom merengve) szinte minden művében az időt akarja megállítani — nem visszaforgatni! —, az emberi lélek alvilági mélységeibe hatol le, szinte mítikus ősködökbe. Freud és Jung mély lélektani kutatásairól mit sem tudva, éppúgy, ahogy Dosztojevszkij sem sokat tudott a modern pszichológiáról, s mégis a máig legérvényesebb lélekrajzot adta az egészséges emberi lélektől kezdve a legbetegebbig, egészen a szélsőséges patológiáig.

Krúdyt ma sem ismerjük eléggé, sőt: sok szempontból félreismerjük. A XX. századi európai regény legnagyobb kísérletezője és — nankingban, stílusban, módszerben — egyik megújítója volt.

Gordonka? érzelmesség? líra és álmodozás? Tücsökgzene? ... Szép piros sárkány repült a rét fölött...

S te is ott voltál mindenütt, tücsök!

s mint akkor s mint szírének éneke, hív partra szállni a tücsökgzene. (Szabó Lőrinc)

Piros sárkány, amely száll a rét fölött, és a szírének éneke, amelyet Odüsszeusz csak az árbochoz kötözve mert meghallgatni — s hozzá a tücsökgzene: hát nem ez volt Krúdy világa?!

Az „N. N.”, ez a virtuális önéletrajz tele van „tücsök-jelképpel”. A tücsök volt a dajkám — ez a címe az első fejezetnek. A második: Hol lakott a tücsök? A továbbiak: A tücsök művészete. A tücsök őszi látogatása, A kétlábú tücsök (ez maga Krúdy!), A tücsök szomorkodik, A tücsök és anyja, aztán egy betétnovella: Sövägő tücske. Az igazi tücsök. Az öreg császár véleménye a tücsök apjáról. A környékbeli tücsök. A régi szélmalom tücske. — Mindössze két fejezetből maradt ki a tücsök: A téli hajnal csodái és Milyen a lyuk?

Sokáig soroltam a tücsköket? — Csupán fel akartam hívni rá a figyelmet: Krúdy nagyon figyelmesen szerkesztett minden művében, s a legkisebbnek látszó jellegzetességet sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Realista is volt, impresszionista, expresszionista is, de legfőképpen költő, a legnagyobbak közül való. Magányosan próbálta végig a modern próza dallamváltozatait, ebben is, mint a szerelemben, valami soha-nemvoltat, valami tökéleteset, álomszerűen választ keresett. S mi — teljes életműve ismeretében — úgy véljük: rá is talált.

Szabó Ede